

EXCURSIÓ

À

SANT MARTÍ DE PROVENSAIS.

16 MARS 1879.

Concorreguéren á la excursió D. Eduart Tàmaro, President, D. Joaquim Riera y Bertrán, D. Artur Gallard, D. Ramón Riera y Puig, D. Antoni Auléstia y Pijoan, D. Ramón Soriano, D. Jaume Balaguer y Merino, D. Joan Antoni Tusquets, D. Mario Piqué y Plá, D. Antoni Garcia y Dalmau y l' infrascrit Secretari. En la plassa del Mercat del Clot nos reunirem á las nou del matí ab los Srs. D. Carles Trullàs, D. Jaume Rós, D. Ignasi Servat, D. Joseph Puig y D. Joan Serra y Sulé, quals senyors componen la Junta Directiva organitzadora del «Centre Catalanista Provensalench», y que en coneixement ja de nostra excursió, donchs que fou combinada d' acort ab élls, nos estavan ja esperant.

Acompanyats per los indicats senyors passárem de primer moment á visitar lo casino-teatro d' aquella vila, lo qual reuneix condicions recomanables á sos especials objectes.

Visitarem tot seguit lo local ahont deurà instal·lar-se lo Centre Catalanista, qual lloch s' està avuy encara decorant y que sembla propi pera son destí.

Nos dirigirem després a la casa de la vila, ahont gracias a la influencia dels ja repetits senyors, se 'ns mostraren los documents del arxiu y tot quant nos pogué despertar algun interès.

Los documents més notables son referents a la última guerra de la Independencia, bandos y disposicions donats per los generals del exèrcit francès. Lo Sr. Aulèstia extractà un *Edicto del Congreso Provincial de Cataluña*, en lo qual se donan disposicions pera l' armament de tot lo poble català ab 40,000 fusells. Firman l' edicte a Tarragona a 28 Agost de 1810, Andrés Oller, Juan M.^a de Montserrate Ferret, Manuel Plazas, El Marqués de Campmany, Domingo Caralt, Pedro Nolasco de Salcedo, *Secretario*; aquèst últim es qui reproduheix l' edicte y 'l firma a Tarragona als 29 Agost de 1810. Termina dihent: *La campana empezó la guerra, la campana debe continuarla; y la campana la acabará sin duda gloriosamente*. Lo Sr. Riera y Bertran y l' infrascrit extractàren la copia manuscrita d' un bando de policia donat per lo general francès Duhesme. En son article 1.^{er} encarrega al coronel Vraux lo govern y correigiment que exercian los governadors. En l' art 2.^{on} autorisa als batlles y regidors pera formar foras armadas pera agafar *vagabundos, extraviadores y merodeadores* del exèrcit francès. En lo 3.^{er} faculta als batlles pera dirigir queixas contra 'ls abusos dels soldats francesos. En lo 4.^{nt} fixa la penalitat que será imposada als meteixos, consistent en *arcabuceada a su vuelta a Barcelona*. En lo 5.^{nt} priva d' anar lliures a criats y *carruajeros*. Los respectius jefes

tenen á son càrrech fer vigilar als *forrajeadores* per un primer sargento y un oficial. En lo 6.^e dona órdres al governador referents á las requisicións de comestibles, etc. En lo 7.^e s' encarrega als batlles y regidors la vigilancia dels comestibles, mobles, y efectes dels ausents. En lo 8.^e s' imposa com á penalitat als infractors, lo esser executats militarment per una columna movable francesa, exceptuant als batlles, regidors é individus de més consideració que serán arrestats y conduhits á Barcelona. En lo 9.^e se disposa la formació d' una columna movable pera recorre 'ls encontorns de Bardelona, la qual arrestará 'ls miquelets y paisáns armats, que serán *arcabuceados* ó *ahorcados inmediatamente*. Està firmat á Barcelona als 22 de Desembre de 1808 per Guillermo Filiberto Duhesme. Notable es també una *Real Cédula de S. M. y Señores del Consejo* donada en l' any 1777, en la qual, á conseqüència de certa exposició ó representació del Illm. Sr. Bisbe de Plasencia, se prohibeixen los *disciplinantes, empalados* y altres espectacles en las professóns de la *Semana Santa, Cruz de Mayo, rogativas* y altres; los balls en las iglesias, sos átris y claustres y cementirs; y lo treballar en los dias de festa, en que no está dispensat efectuarho. No son menys curiosos uns certificats de bona conducta del any 1825 donats per lo Sr. Batlle, en los quals acredita aquésta en no haver sigut, lo abonat com á tal, miliciano, ni haver servit en las filas anomenadas constitucionals; lo qual marca evidentment fins á quin punt se portava en aquella época la passió y fanatisme de partit.

Se'ns mostráren també tres variats exemplars de bandes usadas abans de las actuals, en distintas épocas anteriors á n' aquestos ultims 25 anys, pel Ajuntament de Sant Mar-

ti. Lo Sr. President tregué apuntacions del dibuix dels escuts de las meteixas. Lo Sr. Garcia l'ajudá á n' aquesta tasca.

Lo Sr. Balaguer prengué nota del céns de la població format en Desembre del últim any y que doná lo següent notable resultat: Població de fet, 24829 ánimas; Població de drét, 23982.

Se reculliren además varis exemplars dels antichs segells municipals.

Mentrestant alguns dels excursionistas, passáren á un gran casal proper, propietat que fou dels cavallers de Sant Joan de Jerusalem, ahont vegéren restos de macissos y espessos murs y alguna lápida, trayentne cálich lo Sr. Gallard pera 'l museu de la Associació.

Reunits altra volta tots los excursionistas, nos dirigirem á la iglesia parroquial, notable per més d' un concepte. Visitada ja en época no molt llunyana per la Associació, no entraré en detalls pera descriure la bella fatxada, que á jutjar per son estil, seria comensada á últims del sigle xv ó principis del xvi, continuada en varias altras épocas y terminada en sa part superior en lo periodo de més mal gust del estil del Renaixement. Son apreciables las duas esbeltas agullas ó pinacles que s' alsan al costat de la oji-va en degradació, que constituheix la part central de la fatxada, com ho son també especialment uns ben cisellats losanges, en los que hi campejan diminutas y pulcras figuras representant passatges bíblichs. Lo gran relleu que 's destaca en la part preferent de la portada es mes notable per sa composició que per lo treball artístich del dibuix de las figuras, que deixa moltíssim que desitjar, al igual que las duas estatuas dels costats de la portada, que representan á

Sant Pere y Sant Pau, especialment la primera que porta lo fetxa de 1688 y que seria, sens dupte feta, ab posterioritat á la altra. Lo Sr. President tragué ab lo llapis alguns apuntes dels més apreciables detalls d' aquesta fatxada. Varias fóren las versións de que 's feu mérit referents al sens nombre de ferraduras clavadas á las portas de la iglesia; atribuintse per alguns á la festa dels *tres toms*, per altres á trobarse tal volta antiguament en la iglesia la confraria ó gremi dels Correus, y altres senyálaren la particularitat de trobarse igual costum en moltes de las iglesias quals tutelars están representats á cavall. Altra tradició més cavalleresca recullírem respecte al meteix partícular. Segons élla, los cavallers que perdian algun cavall en batalla feyan clavar una de las ferraduras del meteix á la porta de la iglesia.

Passárem á la Rectoria, abans d' entrar á la iglesia, donchs que acabavan de termenarse 'ls divins oficis y encara estava plena de fidels.

Atentament fórem rebuts per lo Rnt. Sr. Rector Mossen Francisco Rodó, qui 'ns mostrá un curiós llibre manuscrit d' últims del sigle passat, en lo qual, á més de venirhi detalladas per son redactor Mossen Guiu, rector en aquella época de la parroquia, en forma de diari y ab estil franch y natural, curiosas novas respecte la invasió francesa, consideracions referents á las costums y hàbits per la meteixa importats, y la impressió que causava tot junt en son esperit; hi venen també recopiladas las festas y costums tradicionals de la parroquia y alguns datos històrichs de la meteixa. Lo Sr. Riera y Bertran y l' infrascrit tenen encomenada la copia ó estracte, segons sa importancia, de lo més notable que inclou aquest curiós manuscrit. S' hi

troba també una nota cronològica de tots los rectors que han regit la parroquia desde l' any 1700.

L' arxiu parroquial fou cremat per los francesos en la guerra del any 1808 y no 'n resta ni un sol document.

Nos mostrá també lo Sr. Rector duas creus parroquials de plata daurada, una d' éllas bastant notable y que denota per son estil pertáner al sigle xvi, al igual que una bella veracreu que 'ns posá també de manifest. Passárem després á la iglesia, acompanyats sempre per lo expressat Sr. Rector. Es aquesta d' una sola nau, y son dignas de mencionar per lo dibuix de sos detalls las claus de las voltas y las ménsulas que sostenen las arcuacions. Lo més interessant, sens dupte, de la iglesia, es lo retaule major, no molt recomenable pel mérit de sas pinturas, que representan varios passatges de la vida del Sant, exceptuat lo quadro central que figura 'l Judici final, quadro que fou mutilat y retallat pera ferhi una especie de ninxo ó capella pera encabirhi una mala esculpturada representació del Sant, un sagrari de péssim gust barroch y una detestable graderia pera posarhi 'ls candeleros. La ara del altar arrimada al retaule l'ha destruít també ó cobert en sa part inferior. La part que havem indicat que faltava de la tauleta ó quadro central, fou aprofitada, segons sembla, com á fusta vella pera construir un dels altars laterals de la nau, que á qui mes puga 's disputan la supremacia del mal gust. Lo verdaderament notable del indicat retaule son los ben cisellats doselets de talla que 'l coronan. En un dels frontals del altar major hi vegérem brodada una panereta, detall que observárem després en una de las creus parroquials y que havém notat aixís meteix en altres iglesias rurals, y que, com ja hem consignat alguna altre vega-

da, s' acostuma à senyalar en tots los objectes del culte que han sigut costejats per medi dels diners recaudats en la capta que fan las noyas ab la panera.

En lo lloch més preferent del presbiteri està enterrat, segons ho indica una lápida, lo Reverent Mossen Guiu, de qui hém fet menció al ocuparns de son manuscrit, qui regentá uns 30 anys la parroquia y 's faria sens dupte molt *estimar y valer entre sos parroquians, quan meresqué esser sepultat en tan remarcable lloch.*

Lo Sr. President doná algunas indicacions al Sr. Rector respecte á la conservació y més bon efecte del indicat re-taule, que està avuy molt descuidat y en estat llastimós; indicacions que atengué degudament dit Sr. y que oferi portarlas á bon térme. Nos despedírem de Mossen Rodó, quedant altament complascuts de sa amabilitat y franca condescendencia, com satisfets sabém també están sos parroquians de sas bonas dots personals y de las recomenables qualitats que l' adornan pera 'l desempenyo del espinós y delicat càrrech que exerceix.

Nos dirigírem desde la iglesia á la *Torra del Fanch*, situada á la Sagrera, prop del camí de ferro. Res de verda-derament remarcable inclou en lo sentit *artistich* ó *arqueológich*, donchs que no ofereixen particularitat especial sos aparedats ó mitj destruits finestrals gótichs. Es ab tot un pintoresch casal. Ha sigut per varias voltas quartel general d' exércits invasors y assetjadors de nostra capital. Conta la tradició, que trobantse una nit en éll, en la passada guerra de la Independencia, lo general francés Duhesme, estava escrivint en una de sas cambras, ab la finestra oberta. Una partida de miquelets, de las que constantment inquietavan al invasor, exercia son espionat-

ge en lo *Mas Guinardó*, situat en una petita eminència ve-hina. Al observar lo llum en lo casal se proposaren apagarlo ab sos focs, y ho conseguiren á la quarta vegada, ocasionant lo consegüent pánich al general y als seus.

Desde la *Torra del Fanch* nos dirigirem á la vila, passant per davant de la creu de la Sagrera, que esbelta, s'alsa en mitj de la planura. Si no es de las més notables en son gènero, no deixa per aixó d'esser d'elegant y bella construcció. Porta marcada la fetxa de sa erecció en 1589, y las de las diferentes épocas en que fou reedificada ó restaurada. ¡Tant de bó que tots los monuments portessen inscrita la fetxa de las distintas reformas y transformacions que han experimentat!

De retorn á la vila, fórem obsequiats pels aludits Marti-nenses ab un espléndit dinar, regnant en éll gran animació y vera armonia, llegintse poesías á las postres y estrenyentse en los brindis los llassos d'unió y correspondencia que lligan á las duas Societats germanas, fentse ensemps vots pera la prosperitat de las meteixas y pera la lloable gsrmanó dels pobles, fins á qué dirigeixen sos desinteresats esforços.

Després del dinar passàrem tots junts á visitar la fàbrica de pintats dels Srs. Borrás, Servat y C.^a, de la que n'es un dels socis gerents lo expresat D. Ignasi Servat, que'ns acompanyava. Aixís després d'examinar en lo matí las despullas del gloriós passat de nostra patria, poguérem á la tarde gotjarnos en la contemplació dels avensos de nostra industria catalana; demostrant, ab l'entusiasme que sentírem al recorre las amples quadras de treball y 'ls laboratoris quimichs, y al examinar los ben trassats dibuixos del grabat dels corróns, que ab notable profusió y va-

rietat notàrem, que no están renyits ab lo progrés de la industria y ab tota classe d' avenços, los aficionats á recullir, restaurar y fer coneixer los restos arqueológichs de las passadas generaciós, ans al contrari que desitjan l' estudi y coneixement del passat pera que sia esperiencia y lliçó pera l' esdevenidor, donchs que molta y gran ensenyança se 'n pot treure pera la realisació de un progrés estable y verdader.

Complascuts sortirem de la fàbrica del Sr. Servat; tant de lo que poguérem apreciar en la visita de la meteixa, com de la amabilitat y condescendencia de dit senyor. Prenguérem acte seguit un dels trens de la tramvia que 'ns conduhí á Barcelona fins ahont nos acompanyáren los esmentats Srs. Serra y Sulé, y Puig. A tots los individus de la expresada Junta organitzadora del *Centre Catalanista Provensalench*, que 'ns acompanyaren durant la excursió, prestantnos tota lley d' atencións y obsequis, los hi fem aquí constar nostre més expressiu vot de gracias y 'l coral desitj de que arrelhi y prosperi una Associació fundada per personas tant dignes y tant entusiastas pera la idea catalanista.

Eran las 5 de la tarde quan retornárem á Barcelona, quedant termenada la excursió.

CÉSSAR AUGUST TORRAS.